

O PRAVOSLAVNIM TRGOVCIMA PODRIJETLOM IZ OSMANSKOG CARSTVA U KOPRIVNICI OD POŽAREVAČKOG MIRA DO KRAJA 18. STOLJEĆA

U radu se pokušava predstaviti kako se razvijala zajednica pravoslavnih trgovaca u Koprivnici i na koje je probleme nailazila u periodu od Požarevačkog mira 1718. pa do gradnje pravoslavne crkve 1794. godine. Koprivnički pravoslavni trgovci podrijetlom iz Osmanskog Carstva činili su važan dio zajednice pravoslavnih trgovaca u Banskoj Hrvatskoj i Varaždinskom generalatu, do 1780-ih godina možda i pojedinačno najznačajniji. Trgovačkom djelatnošću neki od koprivničkih trgovaca akumulirali su značajan kapital. Primjerice, prigodom gradnje crkve samo trojica koprivničkih trgovaca donirala su više od polovine potrebnog iznosa. Njihov se položaj počeo popravljati tek nakon Patenta o vjerskoj toleranciji 1781. godine, no trebalo je proći više od desetljeća da im se dopusti gradnja vlastite crkve.

Ključne riječi: pravoslavni trgovci, Osmansko Carstvo, Habsburška Monarhija, Vojna krajina, Koprivnica, trgovina, 18. stoljeće

Na pravoslavne trgovce podrijetlom iz Osmanskog Carstva, koji su djelovali u Koprivnici, prvi se osvrnuo Rudolf Horvat 1915. godine, objavivši devet dokumenata za period od 1762. do 1766. godine.¹ O njima je 1969. iscrpnije pisao Slavko Gavrilović², a nakon njega su se na njih osvrnuli još neki autori poput Igora Karamana³ i Stjepana Krivošića.⁴ Ovaj članak nastoji sistematizirati dosadašnje rezultate historiografije korištenjem neobjavljenim arhivskim izvorima. Cilj je rada pokušati objasniti kako se razvijala zajednica pravoslavnih trgovaca u Koprivnici i na koje je probleme nailazila u razdoblju od Požarevačkog mira 1718. pa do gradnje pravoslavne crkve 1794. godine.

Nakon Požarevačkog mira 1718., pravoslavnim trgovcima iz Osmanskog Carstva priznate su povlastice koji su ih izdizale iznad domaćih trgovaca. Prvenstveno se radilo o carinskim povlasticama jer im je carina bila snižena na svega 5%.⁵ Pravoslavni su trgovci iz Osmanskog Carstva kao jedno od prvih uporišta odabrali Koprivnicu, koja je bila pod dvostrukom jurisdikcijom: civilne Hrvatske i Vojne krajine, čime su mogli izbjeći zakone civilne (Banske) Hrvatske. Moguće je da je izbor Koprivnice za naseljavanje najvjerojatnije bio uvjetovan time što su vojnokrajiske vlasti davale podršku doseljenim trgovcima iz

¹ Rudolf Horvat, „Iz prošlosti grčko-istočne crkve u Koprivnici“, *Vjesnik zemaljskog arhiva*, 17, 1915, 238-249.

² Slavko Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine i migracije Balkan-Podunavlje XVIII i XIX stoleća*, Beograd 1969.

³ Igor Karaman, „Osnovne socio-ekonomske determinante povijestnog razvoja grada Koprivnice i njegove regije“, u: *Koprivnica – grad i spomenici*, Zagreb 1986, 21-22.

⁴ Stjepan Krivošić, „Koprivnica – grad i njegovi stanovnici“, *Podravski zbornik*, 14, 1988, 127-128.

⁵ Zlatko Herkov, *Povijest zagrebačke trgovine*, Zagreb 1987, 14.

Osmanskog Carstva pa im je odgovaralo uporište u kojem su se mogli osloniti na vojnokrajšku podršku i istodobno širiti svoju trgovačku djelatnost po civilnoj (Banskoj) Hrvatskoj. Prema tim kriterijima, Koprivnica je bila odgovarajući izbor za ishodište njihove djelatnosti na ovom prostoru. Za izbor Koprivnice veliku je važnost imala i činjenica da se tada habsburško-osmanska suhozemna trgovina odvijala, uz ostalo, i dolinom rijeke Drave na kojoj su u blizini Koprivnice bile riječne luke. Izgleda da je slaba razvijenost domaćeg trgovačkog sloja otvarala prostor za doseljavanje pravoslavnih („grčkih“) trgovaca. Brzi rast na gotovo 30 trgovaca 1720. godine ukazuje na to kako su odredbe Požarevačkog mira te ugovora o plovidbi i trgovini pozitivno utjecale na rast broja pravoslavnih trgovaca iz Osmanskog Carstva u Banskoj Hrvatskoj, iako je riječ o samo jednom njihovu uporištu. U razdoblju prije i neposredno nakon potpisivanja Požarevačkog mira, osim Koprivnice, nije poznato ni jedno drugo središte pravoslavnih trgovaca iz Osmanskog Carstva na prostoru Banske Hrvatske i Varaždinske vojne krajine. Iako je razdoblje nakon potpisivanja Požarevačkog mira bilo značajno za rast broja pravoslavnih trgovaca doseljenih iz Osmanskog Carstva, moguće je zaključiti kako se radilo tek o formiranju uporišta za kasniju ekspanziju čiji je intenzitet došao do izražaja tek nakon 1739. godine.⁶

Za trgovce se u to vrijeme javljaju dva izraza: *mercatores* i *quaestores* (trgovci i kramari). Među kramarima često su se zapisivali trgovci pravoslavne vjeroispovijesti. Iako ih se u izvorima najčešće naziva „grčkima“, valja naglasiti da su bili različitog etničkog podrijetla, a uz pravoslavnu vjeru, zajedničko im je bilo i to da su potjecali iz područja Jugoistočne Europe pod vlašću Osmanskog Carstva. Njih su u Koprivnici podupirale i štatile vojnokrajške vlasti. Vežano uz etničku pripadnost pravoslavnih trgovaca, zanimljiva je opaska iz zapisnika kanonske vizitacije iz 1733. godine u kojem izričito piše da u Koprivnici boravi mnogo trgovaca Vlaha ili Rašana (Srba). Trojica od njih imala su izgrađene kuće, a turski su trgovci u Koprivnici vrzali „na zazor kršćana“.⁷ Godine 1738. u zapisniku kanonske vizitacije piše da su pravoslavni živjeli u dvjema kućama „Pod Pikom“. Kanonik piše također: „Samo u jednoj kući na području gradske jurisdikcije živi neka udovica šizmatičke (pravoslavne) vjere. Ja sam upozorio magistrat i gradskog suca, neka tu ženu odstrane iz grada, ako ne prijeđe na katoličku vjeru koja je tu jedina dozvoljena snagom privilegija, što ih tom kraljevstvu dadoše kraljevi.“⁸ Zapisnik kanonske vizitacije iz 1744. također donosi podatak o dvjema kućama pravoslavnih na teritoriju pod vojnom vlašću. „Trgovinom se bave još neki grčki šizmatički, koji stalno borave u raznim kućama toga grada.“⁹

Godine 1725. general Karlo Königsegg, kao zapovjednik koprivničke vojnokrajške utvrde, od jurisdikcije gradske vlasti otrgnuo je prostor koji se zvao „Pod Pikom“. Ondje su bile kuće Ivana Gazde, Jakova Himelsmitta, Matije Bratića, Ilije Mladana, Ivana Monhorta i Jakova Molga. U njihovim su kućama stanovali pravoslavni trgovci koji su time iz koprivničke gradske jurisdikcije prešli pod vojnokrajšku. Prema pritužbi iz 1749., kada je posebno mješovito povjerenstvo rješavalo sporna pitanja između grada Koprivnice i Vojne krajine, pravoslavni trgovci bili su podanici Osmanskog Carstva, a trgovali su raznom robom, što

⁶ Hrvoje Petrić, „Pravoslavni trgovci iz Osmanskog Carstva u Banskoj Hrvatskoj i Varaždinskoj krajini početkom 18. stoljeća“, u: *Zbornik Nikše Stančića* (ur. Iskra Iveljić), Zagreb 2011, 89-99.

⁷ Nadbiskupijski arhiv Zagreb (dalje: NAZ), Kanonske vizitacije. Prot. 93/V. Prot. 94/VI.

⁸ Isto. Prot. 94/VI.

⁹ Isto. Prot. 95/VII.

se protivilo 29. članku Zakona iz 1741. godine. Prema mišljenju koprivničkoga gradskog magistrata, pravoslavni trgovci otimali su prihode koprivničkim građanima koji su se bavili obrtom i trgovinom. Prema odredbama Beogradskog mira iz 1739., pravoslavni trgovci naseljeni u Habsburškoj Monarhiji su kao osmanski podanici smjeli trgovati samo robom uvezenom iz Osmanskog Carstva. Grad Koprivnica molio je da se poštuju odredbe mira iz 1739. i Zakona iz 1741. sve dok se ne riješi kome će pripasti sporno zemljište „Pod Pikom“. Vojnokrajiška je uprava na to odgovorila da ona tolerira pravoslavne trgovce zbog koristi koje od nje imaju vojnici jer su oni mogli kupovati po nižim cijenama od onih koje su imali koprivnički građani (obrnici i trgovci). Osim toga, pravoslavni trgovci od vojnika nisu tražili gotov novac, nego su svoju robu davali u zamjenu za žito i druge namirnice. Na to je uzalud gradska uprava ponovno iznosila svoje argumente te isticala da ako građani za svoju robu traže prevelike iznose, neka ih se prijavi nadležnoj oblasti. Mješovito povjerenstvo odbilo je pritužbu gradskih vlasti zato što gradski magistrat ne može propisivati zakone krajiškoj vojsci te ih ne može prisiljavati gdje će nabavljati potrebnu robu jer da vojnici ne kupuju samo od pravoslavnih trgovaca nego i od Židova te drugih trgovaca koji su imali jeftinije proizvode.¹⁰ Miješanje gradskih vlasti predstavljalo bi kršenje 9. članka u odjeljku o posjedovanju imovine *Statuta Valachorum*. Taj je članak glasio: „Svakome od Vlaha, kao i ostalim žiteljima Kraljevstva, sukladno zakonitom običaju Kraljevstva i kraljevskim odredbama te uz obdržavanje onoga što valja obdržavati i izvršavanje onoga što valja izvršavati, neka bude slobodno i dopušteno po volji prodavati i kupovati, uvoziti i izvoziti volove, konje, krave, ovce, koze, svinje, vino i žitarice svake vrste unutar i izvan područja svoje kapetanije.“¹¹

Prema tadašnjem zakonodavstvu, u hrvatskim slobodnim kraljevskim gradovima nekatalici nisu smjeli posjedovati nekretnine, no kada je prostor predgrađa, tj. teritorij zapadno od gradskih bedema zvan „Pod Pikom“ isključen iz jurisdikcije slobodnog i kraljevskoga grada Koprivnice i pripojen Vojnoj krajini, pravoslavni su trgovci ondje počeli graditi svoje kuće. Godine 1748. svoju zidanu kuću „Pod Pikom“ kraj kapele sv. Florijana počeo je graditi i časnik Mihajlo Mikašinić. U blizini njegove kuće bile su drvene kućice u kojima je od davnine svoje dućane imao ceh koprivničkih kožara, a u njima su svoje stolove i klupe pohranjivali i kožari koji su na sajam u Koprivnicu dolazili iz Legrada. Mikašinić je bez ikakvog pitanja 22. svibnja 1748. dao srušiti te drvene kućice. Kako je on bio pravoslavac, počelo se po Koprivnici govoriti da bi u svojoj kući mogao urediti kapelu za pravoslavne te dovesti i pravoslavnog svećenika. Pred ranije spomenutim mješovitim povjerenstvom Koprivničani su 1749. iznijeli svoju tužbu protiv Mikašinića, ali i bojazan da bi ovaj mogao urediti pravoslavnu kapelu, no na kraju je zaključeno da se radilo samo o glasinama.¹²

Iako su se u pogledu sprovođa pravoslavni opirali jurisdikciji koprivničkog katoličkog župnika, kao npr. 1733. godine¹³, izgleda da se pravoslavne trgovce iz Koprivnice isprva sahranjivalo na groblju uz koprivničku kapelicu sv. Ivana Krstitelja, za koju su se brinuli vojnici i časnici Vojne krajine. Postoji dokumentiran jedan ukop iz 11. ožujka 1742., kada je sahranjen *Theodorus Jankovich ex Macedonia*, u dobi od oko 45 godina.¹⁴

¹⁰ Horvat, „Iz prošlosti grčko-istočne crkve u Koprivnici“, 38-240.

¹¹ Zrinka Blažević (prijepis i prijevod), *Statuta Valachorum – prilozi za kritično izdanje*, Zagreb 1999, 37.

¹² Horvat, „Iz prošlosti grčko-istočne crkve u Koprivnici“, 240-241.

¹³ NAZ, Kanonske vizitacije. Prot. 93/V. Prot. 94/VI.

¹⁴ Leander Brozović, *Grada za povijest Koprivnice*, Koprivnica 1978, 47.

Sl. 1. Pravoslavna crkva Koprivnica

Porastom broja pravoslavnih trgovaca u Koprivnici javila se i potreba za redovitim bogoslužjem, a čini se da je to pitanje otvoreno 1761. godine, u vrijeme kada su se trgovci nalazili pod jurisdikcijom Vojne krajine. Te je godine mitropolit Pavle Nenadović molio vladaricu Mariju Tereziju da pravoslavcima u Koprivnici, kojih je navodno bilo 99, dopusti da imaju bogomolju. Mitropolit Nenadović to je smatrao važnim i zato što su se u Koprivnici, osim trgovaca, nalazili srpskopravoslavni vjernici među vojnom posadom.¹⁵

Lepavinski kaluderi su 1762. godine kupili kuću u Koprivnici s namjerom da u njoj vrše bogoslužje. Izgleda da je kupoprodaja završila 8. lipnja, dok je 20. lipnja napravljen popis posuđa koje se nalazilo u toj kući.¹⁶ Ta je kuća ranije pripadala obitelji Janković. Inače su u nju svaki dan dolazili trgovci i vojnici pravoslavne vjere.¹⁷ Zanimljivo je da je u popisu parohija i svećenika iz 1764. zabilježeno da lepavinski iguman Sofonije Stefanović „čuva“ za se Koprivnicu.¹⁸ To je možda moglo značiti da se razmišljalo o mogućem osnivanju parohije.

Vojnokrajški general Kendel je 1762. izvijestio Dvorsko ratno vijeće da su kaluderi bez njegova znanja kupili kuću u Koprivnici za potrebe pravoslavnog bogoslužja, koja je za sada imala funkciju privatne kapele, a iz koje bi se s vremenom mogla razviti pravoslavna crkva, što je, prema njegovu mišljenju, bilo protivno vojnim pravilima. Dvorsko ratno vijeće je o tome pisalo Ilirskoj dvorskoj deputaciji i zatražilo obrazloženje.¹⁹

Koprivnički gradski magistrat žalio se banu i Saboru te zamolio da se zaustavi pravoslavna služba Božja, istaknuvši da je u Hrvatskoj bilo dopušteno samo katoličko bogoslužje. U zabranjene dane jeli su meso pa je lokalni župnik zajedno s gradskim magistratom smatrao

¹⁵ Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 83.

¹⁶ *Letopis manastira Marče i Lepavine*, Beograd 2013, 45-47.

¹⁷ Horvat, „Iz prošlosti grčko-istočne crkve u Koprivnici“, 241.

¹⁸ Dušan Lj. Kašić, *Srpska naselja i crkve u sjevernoj Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 2004, 48.

¹⁹ Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 83.

Sl. 2. Pravoslavna crkva Koprivnica, natpis o gradnji crkve (foto: Hrvoje Petrić)

da bi ih trebalo kazniti, a nepopravljive izgnati iz grada. Hrvatski je sabor 1762. godine tražio od kraljice da pravoslavcima u Koprivnici zabrani održavanje vjerskih obreda. Iako je kraljica Marija Terezija spor riješila u korist grada Koprivnice i Sabora, vojnokrajiske su se vlasti opirale tom zaključku. Pravoslavni su kaluđeri u Koprivnici i dalje vršili službu Božju, o čemu su gradske vlasti priložile svjedodžbu suca Varaždinskoga generalata. Stoga je Hrvatski sabor na idućem zasjedanju 1762. zaključio kako će Mariji Tereziji uputiti novu predstavku u kojoj je zamolio da se pravoslavnim kaluđerima zabrani obavljanje njihova bogoslužja u Koprivnici.²⁰

Ilirska dvorska deputacija je 1763. dala odgovor te prihvatila činjenicu da Hrvatska ima prava i odredbe o katoličkoj vjeri kao jedinoj priznatoj, ali se pozvala i na carsku rezoluciju, prema kojoj je pravoslavcima bilo dopušteno podizanje hrama svuda gdje živi 30 pravoslavnih obitelji, pa je predložila sljedeći kompromis: da se pravoslavcima u Koprivnici dopusti vršenje pravoslavnog bogoslužja te podizanje kapele u koprivničkoj utvrdi koja je bila pod upravom Vojne krajine. U toj bi kapeli svoje vjerske potrebe mogli zadovoljavati i pravoslavni podanici grada Koprivnice. Ugarska dvorska kancelarija nije prihvatila taj prijedlog pa je Marija Terezija odredila da ovo rasprave Ilirska dvorska deputacija i Tajna dvorska i državna kancelarija te da se Ilirska dvorska deputacija iznova sastane s Ugarskom dvorskom kancelarijom radi definiranja mogućeg rješenja. Iz pisma Ilirske dvorske deputacije Dvorskom ratnom vijeću iz 1763. moguće je doznati da su provedene odgovarajuće rasprave. U njima je bilo riječi o tome da je mitropolit imao pravo podizati crkve, što je kasnije precizirano da se može učiniti u slučaju da postoji barem 30 pravoslavnih obitelji, no Ilirska dvorska deputacija je, raspravljajući o slučaju Koprivnice, zaključila da se odredbe

²⁰ *Zaključci Hrvatskog sabora (1759. – 1773.)*, VIII, Zagreb 1971, 125-126, 128.

zakonskog članka 46 iz 1741. ne mogu odnositi na Karlovački i Varaždinski generalat jer oni nisu bili pod nadležnošću hrvatskog bana te istaknula kako to general Kendel nije imao na umu kada je dao svoje mišljenje o pravoslavnima u Koprivnici. Potom je Dvorsko ratno vijeće poslalo upit o položaju pravoslavne kapele i broju pravoslavnih vjernika u Koprivnici. General Kendel je u svom odgovoru napisao da pravoslavni trgovci koji su živjeli oko tvrđave u predjelu „Pod Pikom i na Glacisu“ spadaju pod vojnokrajšku upravu te su bili dužni primati vojsku na stan. Osim toga, plaćali su kontribuciju u iznosu od 12 forinti. Istaknuo je da ih nije bilo toliko koliko je tvrdio mitropolit jer su u njegov zbroj pribrojani i oni koji su živjeli u Križevcima te oni koji su u Koprivnicu samo nakratko dolazili iz Osmanskog Carstva. General Kendel napisao je kako je u Koprivnici živjelo 50 pravoslavnih vjernika, od kojih su šestorica još uvijek imala obitelji na prostoru Osmanskog Carstva te da su najbliže pravoslavne crkve tada bile u Mučnoj, Glogovcu i Plavšincu. Dvorsko ratno vijeće je na temelju toga izvještaja zaključilo da u Koprivnici nije potrebna posebna bogomolja.²¹

U to vrijeme Hrvatska u Beču nije imala posebnu kancelariju zaduženu za posredovanje između vladarice i hrvatskih vlasti. Te je poslove vršio agent Juraj Bernat koji je stalno boravio u Beču. On se, prema nalogu Hrvatskog sabora, uputio u Dvorsko ratno vijeće koje je bilo nadležno za Vojnu krajinu te ondje radio na tome da se zaustavi pravoslavno bogoslužje u Koprivnici. O svojem je djelovanju 1763. izvijestio Hrvatski sabor. Kako je u međuvremenu 1762. umrla ruska carica Elizabeta I., krunu je naslijedio Petar III. te je Rusija prestala biti saveznica Habsburške Monarhije i prešla na prusku stranu. Stoga Marija Terezija više nije trebala biti obzirna prema Rusiji i pomagati pravoslavne u Hrvatskoj. Na zasjedanju Hrvatskog sabora 1764. godine ustanovilo se da kaluđeri i dalje obavljaju bogoslužje u Koprivnici, a kuća u kojoj se to odvijalo bila je na teritoriju Vojne krajine. Stoga se Sabor obratio kraljici kako bi posredovala i utjecala na to da zapovjedništvo Varaždinskog generalata zabranu provede u djelo.²²

U međuvremenu su se krajem 1763. iznova sastale Ilirska dvorska deputacija i Ugarska dvorska kancelarija te je definiran stav kako pravoslavni vjernici u Koprivnici nemaju pravo na držanje bogomolje. Vladarica Marija Terezija to je prihvatila te Ilirskoj dvorskoj deputaciji dala nalog da se njezina odluka što prije provede u djelo. Ilirska dvorska deputacija je početkom 1764. o tome izvijestila mitropolita, a on pakračkog episkopa Josifa Stojanovića te arhimandrita manastira Lepavina. Njima se nije žurilo povući kaluđere iz Koprivnice pa je Ugarska kancelarija u lipnju 1764. u dvama navratima Ilirskoj dvorskoj deputaciji uputila prigovor zašto vladaričina odredba nije provedena u djelo, smatrajući da za to odgovornost snosi mitropolit. Stoga je inzistirala da se pravoslavno bogoslužje u Koprivnici zabrani. Ilirska dvorska deputacija je tada iznova pozvala mitropolita da provede vladaričinu naredbu, a on je početkom srpnja 1764. izvijestio vladaricu da je opoziv bogoslužja napravljen te da nema razloga za eventualne saborske tužbe.²³

Vladarica Marija Terezija prihvatila je i raniju molbu hrvatskih staleža te Varaždinskom generalatu dala odgovarajuću naredbu. O tome je izvijestila Hrvatski sabor poslavši mu prijepis svoje odredbe.²⁴ Izgleda da je ova akcija bila uspješna jer je Hrvatski sabor

²¹ Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 83-84.

²² *Zaključci Hrvatskog sabora*, 171; Horvat, „Iz prošlosti grčko-istočne crkve u Koprivnici“, 246-247.

²³ Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 84-85.

²⁴ Horvat, „Iz prošlosti grčko-istočne crkve u Koprivnici“, 243-244, 247-249.

1765. na osnovi izjave zastupnika grada Koprivnice zaključio kako se ondje više ne vrši pravoslavno bogoslužje.²⁵

Nakon što su se kaluđeri iz manastira Lepavina povukli iz Koprivnice, koprivnički pravoslavni vjernici svoje su vjerske obrede obavljali u Mučnoj. Stoga je 1771. feldmaršal-lajtnant barun Mihajlo Mikašinić, zajedno s koprivničkim pravoslavnim trgovcima Georgijem Jankovićem i Ignjatom Kobasicom, u ime pravoslavnih u Koprivnici pokrenuo pitanje pravoslavne crkve u gradu. U svom pismu naveli su da je selo Mučna udaljeno četiri sata hoda, a putovi do njega bili su loši i izloženi poplavama te su pravoslavni iz Koprivnice bili zakinuti za vjerske obrede. Isticali su da pravoslavno bogoslužje nisu trebali samo trgovci i vojnici nego i oni pravoslavni koji su u vrijeme sajmova dolazili u Koprivnicu te molili da im se dopusti podizanje crkvice ili barem odobri da u jednoj od privatnih kuća „u punoj tišini“ mogu vršiti pravoslavno bogoslužje. Uz molbu priložili su popis 124 osobe pravoslavne vjere stalno nastanjenih u Koprivnici te 9 osoba koje do tada nisu položile podaničku prisegu, ali bi bile voljne dati prilog za gradnju pravoslavne crkve. U tome popisu zabilježeni su kućedomaćini s brojem ukućana: Jovo Marković (5 duša), Bogdan Kostić (4), Georgije Janković (8), Lambro Panajot (5), barun Mihajlo Mikašinić (5), Luka Kobasica (6), Petar Stojanović (5), Jovan Kovačević (5), Lacko Petrović (5), Anastas Hristo (6), Marko Nišević (4), Mitar Mitrović (4), Toma Lacković (4), Janko Nišević (4), Pavle Vasiljević (4), Lacko Vasiljević (4), Stefan Petrović (3), Danilo Orić (6) i Nasto Janković (3). Bez kuća bili su: Janko Vasiljević (5 duša), Janko Kostović (4), Jandrija Dimitri (3), Nuča Janković (3), Toma Runjak (3), Sava Roskovac (2), Agora Janković (3), Pajko Kostović (2), Nikola Prodanović (3), Mara Stojanović (3), Mihdija Prika (1). Bez položene podaničke prisege bili su: Georgije Malin (5), Georgije Kostić (2) i Mihailo Jugović (2).²⁶

Vojnokrajške su vlasti podržale pravoslavne trgovce i u njihovu sporu nastalom 1765. – 1766. radi trgovine medom s gradom Koprivnicom i Križevačkom županijom. Varaždinski generalat je trgovinu medom prepustio Armencima, Cincarima i Srbima koji su pristali u vojnu blagajnu uplatiti 700 forinti godišnje te je trgovina medom na vojnokrajškom prostoru bila zabranjena svim trgovcima iz civilnog dijela Hrvatske, što je navelo njihove vlasti na onemogućavanje trgovine medom za sve pravoslavne trgovce. Krajiški pravoslavni trgovci Antonije Đurković, Vaso Kavić i Toma Panteski obvezali su se 1765. židovskom trgovcu Abelu u Sopronu prodati 140 centi meda po 14 forinti pa su kupili med od provizora sa zagrebačkog Kaptola i od zagrebačkog trgovca Ilije Guteše. Spomenuti trgovci ostavili su šest bačvi meda kod Lacka Petrovića, pravoslavnog trgovca iz Koprivnice, koji je očito bio njihov poslovni partner. Poznato je kako se njegov otac nastanio u Koprivnici oko 1725., a Lacko Petrović je već 22 godine živio u Koprivnici te se 1765. odrekao osmanskog podaništva i položio prisegu vjernosti, iako mu je obitelj ostala živjeti u Osmanskom Carstvu. Vojnokrajške vlasti smatrale su ga dobrim podanikom, a on je u dijelu Koprivnice koji je bio pod kontrolom Varaždinskoga generalata imao dvije kuće, plaćao porez i vršio sve druge obveze. Kada je saznao za ovaj med, a na tužbu svojeg sugrađanina Nikole Škorića, kojemu su vojne vlasti zaplijenile bačvu meda, koprivnički gradski sudac odlučio je na isti način postupiti s medom koji su pravoslavni trgovci ostavili kod Petrovića. Šteta je procijenjena na više od 1.350 forinti. Sredinom prosinca 1765. general Kleefeld obratio

²⁵ *Zaključci Hrvatskog sabora*, 176.

²⁶ *Gavrilović, Prilog istoriji trgovine*, 85.

se hrvatskom banu, traživši da se med vrati, a vojnokrajiškim podanicima osigura sloboda trgovine jer će u protivnom oni izbjegavati Hrvatsku i tako naštetiti njezinu gospodarstvu. General je pobijao argumente koprivničkih gradskih vlasti da je pravoslavnim trgovcima slobodno trgovati samo robom iz Osmanskog Carstva, a ne domaćom poput meda. Također je tvrdio kako su ovi trgovci doveli svoje obitelji, da nemaju veze s Osmanskim Carstvom, a ujedno plaćaju porez te se ne mogu smatrati osmanskim podanicima. Ovaj spor došao je pred vladaricu Mariju Tereziju koja je odredila da se oslobodi sporni med, ali time nije okončan problem jer se koprivnički gradski sudac pozivao na odredbu Križevačke županije o zabrani trgovine medom Srbima (*Rätzen*) i kalajdžijama. Križevačka je županija koprivničke pravoslavne trgovce smatrala osmanskim podanicima i odobrila zapljenu meda, s time da 2/3 pripadne njoj, a 1/3 gradu Koprivnici. General Beck obratio se Mariji Tereziji te tvrdio da je trgovcima iz civilne Hrvatske dopuštena trgovina po Vojnoj krajini, ali da u vezi s medom postoji izuzetak jer se pravo trgovine medom davalo u zakup po cijeni od 700 forinti godišnje, što odgovara stanju u prodaji meda u civilnoj Hrvatskoj koje je spadalo u vlastelinska prava te su vlastelini mogli kupovati med od podanika po nižoj cijeni. Marija Terezija je 1766. drugi put naredila da se zaplijenjeni med vrati trgovcima jer su položili prisegu i smatraju se habsburškim podanicima. No, koprivnički magistrat bio je uporan – to pokazuje slučaj kada su njegovi predstavnici otišli na županijsku skupštinu izjaviti da nije u pitanju med krajiških trgovaca koji su pod zaštitom Varaždinskoga generalata, nego med „lutajućeg“ trgovca Lacka Petrovića, kojem je obitelj stanovala u Osmanskom Carstvu pa se ne može smatrati habsburškim podanikom. Kako županija i ban nisu željeli da problem ponovno dođe pred Mariju Tereziju, odredili su koprivnički gradski magistrat da zaplijenjeni med vrati i prestane ih ometati u trgovini.²⁷ Oni su u Koprivnici 1768. godine živjeli u 14 kuća,²⁸ 1771. u 16, a 1783. godine u 13 kuća s osmoricom pomoćnih radnika. Njih su podupirale i štitile krajiške vlasti u Koprivnici do 1765. godine.²⁹

Početak 1770. koprivnički gradski magistrat obavijestio je Hrvatsko kraljevsko vijeće, a ono Mariju Tereziju da u Koprivnici nema stalno naseljenih pravoslavnih trgovaca, osim „Grka“ Đure Malinovića koji je radio pri vojnim vlastima. Spomenut je i osmanski podanik Imbro – Lambro Panajot koji se kao stanovnik Koprivnice bez kuće bavio pečenjem rakije i prodajom voća, graha i drugih proizvoda „na malo“ u Osijeku i Petrovaradinu. Panajot je iste godine prešao na teritorij pod vojnom vlašću pa je Koprivnica ostala bez ijednog „osmanskog“ trgovca. Tada još prostor „Pod Pikom“ nije bio pod upravom gradskog magistrata, a kada 1771. bude bio potpao pod civilnu jurisdikciju, magistrat se morao baviti svima ondje nastanjenim pravoslavnim trgovcima i pitanjima njihove trgovine.³⁰

Nakon odlaska vojnokrajiških vlasti iz Koprivnice 1765. godine, gradski je magistrat pravoslavnim trgovcima osporio pravo građanstva koje su im priznavale krajiške vlasti. Trgovci su tražili posredovanje Hrvatskog kraljevskog vijeća. Na pritužbe trgovaca Vijeće je u srpnju 1771. godine tražilo obrazloženje, a gradski magistrat odgovorio je u listopadu iste godine: što se tiče priznavanja građanstva tim trgovcima, nema zapreke ako polože

²⁷ Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), Acta banalia, 121/1765; 15-16/1766; Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 76-78.

²⁸ NAZ, Kanonske vizitacije. Prot. 96/VIIIa. Prot. 97/IX. Prot. 98/X.

²⁹ Krivošić, „Koprivnica – grad i njegovi stanovnici“, 127.

³⁰ Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 78-79.

prisegu vjernosti i uplate određenu taksu u gradsku blagajnu.³¹ Međutim, Hrvatsko kraljevsko vijeće u međuvremenu je ponovno posredovalo u kolovozu, kad je gradski magistrat odgovorio da trgovci ne mogu postati građanima samim time što je prestala krajiška nadležnost u Koprivnici.³²

Vrijedi istaknuti da je za posredničku trgovinu poduzetnikâ s agrarnim proizvodima (žito, stoka i sl.) prema austrijskim zemljama i sjevernom Jadranu, kao i za njihov uvoz raznih roba iz Osmanskog Carstva ili Austrije, upravo podravska magistrala bila važan prometni pravac. Primjerice, 1770-ih godina od 55 „turskih“ trgovaca evidentiranih u Banskoj Hrvatskoj, najviše njih djelovalo je u Koprivnici.³³

U međuvremenu su neki pravoslavni trgovci kupili kuće u Koprivnici. Godine 1746. Janko Dimo Bošnjak („Ratz“) je za 1.020 forinti kupio kuću od Ivana Švagela na „Glacisu“ te se obvezao da će je, kao i ostali „Raci“ koji ondje stanuju, prodati samo vojnoj osobi. „Rac“ Miško Nišević je 1748. kupio kuću u koprivničkoj utvrdi od „Raca“ Bogdana Jankovića za 500 forinti. „Racki“ trgovac Mitar Mitrović je 1765. kupio kuću od koprivničkog mesara Josipa Posavca za 518 forinti i 30 krajcara. Godine 1774. braća Georgije, Stanislav i Jovan Janković za 8.000 forinti kupila su kuću generala Mikašinića „Pod Pikom“, što je koprivnički gradski magistrat potvrdio.³⁴

Prema broju trgovaca 1770-ih, na prvome je mjestu Koprivnica s 22 trgovca. Slijede Križevci s 11 trgovaca, Ludbreg s 8, Mali Bukovec s 3, Rasinja s 2, dok Vrbovec, Varaždin, Toplice, Sisak i Karlovac (civilni) imaju zabilježenog samo jednog trgovca. U Koprivnici su 1770-ih popisani sljedeći trgovci: Miško Bulović, Mihajlo Đurković, Georgije Janković, Jovan Janković, Jurko Janković, Jurko Janković (drugi), Janko Kosta, Bogdan Kostadin, Pavle Kostadin, Đuro Kostadin(ović), Nikola Kostadinović, Panajot Lambro, Toma Lacković, Georgije Malin(ović), Andrija Mitrović, Mitar Mitrović, Marko Nišević, Lacko Petrović, Stevan Petrović, Josif Risto, Dimo Hadži-Vojnović, Dimo Hadžić. U Križevcima su tada djelovali: Mihajlo Avgustinović, Dimitrije Janković, Jovan Janković, Mihajlo Janković, Georgije Kostadinović, Mihajlo-Ljota Kostadinović, Stanislav Lazović, Jovan Manojlo, Petar Marković, Stevan Petrović i Jovan Tomović. U Rasinji djelovali su: Todor Dogović i Andro Mitrović.³⁵

Pod izlikom da se pravoslavni trgovci bave nedopuštenom trgovinom, bez navođenja kojom, gradski magistrat zatvorio je njihove trgovine. Krajem 1774. godine petorica su se trgovaca obratila Hrvatskom kraljevskom vijeću za posredovanje. Koprivnički pravoslavni trgovci Georgije Malinović, Mihajlo Đurković, Georgije Konstantinović, Lacko Petrović i Dime Vojnović, čakovečki trgovci Dimitrije Kira i Teodor Panajot-Palka te legradski trgovci Dimitrije Malin i Filip Hristo napravili su tužbu 1774., iz koje se vidi da su trgovali prvenstveno osmanskim robom „na veliko“, a domaćom robom „na malo“ – svijećama i duhanom na zahtjev lokalnog stanovništva. Kada su ih vlasti prozvale zbog trgovine domaćom robom, dali su izjavu da su čuli kako je Marija Terezija dopustila da tijekom 1774. „osmanski“ trgovci mogu slobodno prodavati i osmansku i domaću robu, a vidjeli su da tako čine pravoslavni trgovci u Varaždinu, gdje je bilo sjedište Hrvatskog kraljevskog vijeća. Oni su

³¹ HDA, Hrvatsko kraljevsko vijeće, kut. 70, br. 117.

³² Isto, br. 113.

³³ Karaman, *Privredni život Banske Hrvatske od 1700. do 1850.*, Zagreb 1989, 21.

³⁴ Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 82.

³⁵ Isto, 283-292.

tvrdili da je slično stanje bilo u Srijemu i Slavoniji te su se loše osjećali jer je samo njima konfiscirana domaća roba na području grada Koprivnice i Zaladske županije. Molili su vladaricu Mariju Tereziju za oslobođenje konfiscirane robe i slobodu trgovine. Zanimljivo je da su isticali svoj doprinos u borbi protiv Rákóczyja te novčanu pomoć u doba ratova s Pruskom i Francuskom. Marija Terezija je usprkos tome odgovorila da nemaju pravo držati zabranjenu robu, dok je Hrvatskom kraljevskom vijeću naredila da ispita trgovinu varaždinskih pravoslavnih trgovaca.³⁶

Koprivnički gradski magistrat je iste, 1774. godine, pozvao sve „turske“ pravoslavne trgovce koji svoje obitelji još nisu doveli iz Osmanskog Carstva te im dao polugodišnji rok da to učine te da odmah polože propisani polog. Trgovci su na to odgovorili kako će se radije odreći trgovine nego dati visoki iznos za polog. Gradski magistrat im je na to zabranio daljnje trgovačke aktivnosti, a u studenome 1774. zapečatio svu robu trgovaca Mihajla Đurkovića, Georgija Konstantinovića, Dime Hadži-Vojnovića i Georgija Malinovića. U spisu postoji podatak da su oni govorili i narodni i grčki jezik. Trgovci su se obratili Hrvatskom kraljevskom vijeću jer su tvrdili kako imaju uredne potvrde, a u vezi s pologom izjavili su kako ga nisu uplatili jer nemaju dovoljno gotovine. Osim toga, istaknuli su i problem da će to biti još teže učiniti u budućnosti jer im je roba bila zaplijenjena pa nisu mogli doći do novca. Ukazali su i na to da neće moći podmiriti svoje kreditore. Kako je ova žalba ostala bez odgovora, u prosincu 1774. obratili su se izjavom da bi doveli svoje obitelji, ali se boje Osmanlija te uporno tvrdili kako trguju osmanskim robom samo „na veliko“, tražeći da im se roba otpečati te omogućiti dulji rok za podmirenje potraživanja prema njihovim kreditorima.³⁷

U proljeće 1775. ranije zaplijenjena roba vraćena je koprivničkim pravoslavnim trgovcima jer su obnovili dopuštenja dobivena od osmanskih vlasti i donijeli haračke potvrde. Na sajmovima mogli su prodavati „na malo“, a izvan njih „na veliko“ u skladu s tada važećim propisima. Prigovor na to je Ugarskoj dvorskoj komori 1775. uputila tridesetnica u Legradu, smatrajući da je, protivno propisima, pravoslavnim „turskim“ trgovcima iz Koprivnice, Križevaca, Ludbrega i Varaždina bilo dopušteno prodavati domaću robu, iako je rok za njezinu rasprodaju istekao prošle, 1774. godine. Spomenuti su trgovci sa sajma u Osijeku potajno donijeli veće količine robe koju su prodavali „na malo“, izigravajući propise o trgovini osmanskih podanika. Zato je bilo potrebno da se pravoslavni „turski“ trgovci u Hrvatskoj podvrgnu onim odredbama koje su vrijedile u Ugarskoj. Taj je prigovor odbacila Križevačka županija.³⁸

Godine 1775. obratili su se Mariji Tereziji pravoslavni trgovci iz Koprivnice: Dimitrije Dijamandi, Toma Lacković, Atanasije i Georgije Janković, Pavle, Janko i Lacko Vasiljević, Janko Nišević, Petar i Nikola Stojanović, Nikola, Ivan i Bogdan Konstantinović, Ignjat Kobasica, Teodor Duka, Atanasije Hristodolo, Jovan Tohti, Stefan Petrović, Sava Resković i Toma Runjak. Ovi trgovci izjavili su kako su primili habsburško podaništvo, kupili kuće u Koprivnici i otvorili trgovine te stekli i nešto posjeda.³⁹ Koprivnički trgovci izjavili su da

³⁶ Isto, 79-80.

³⁷ HDA, Hrvatsko kraljevsko vijeće, E-134; E-154; F-195; F-206/1774; Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 80.

³⁸ Isto, 80-81.

³⁹ Tada su u Koprivnici djelovala samo četvorica trgovaca katoličke vjere: Franz Pichler koji je trgovao željezom iz Graza, Martin Radivoj koji je trgovao sitnom željeznom robom, Mihalj Sandri (trgovao je robom iz Graza) te trgovac željeznom i kovanom robom Martin Sinković. Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 81.

im, nakon čestih poniznih molbi, gradski magistrat nije htio priznati prava građanstva zato što su pravoslavni („nesjedinjeni Grci“). Što se njima događalo u Koprivnici, to se njihovim sunarodnjacima nije događalo ni u jednom gradu u Ugarskoj i Hrvatskoj. To pravo priznato im je za vojnokrajške uprave pa su smatrali da ne smiju biti u nepovoljnijem položaju. Kraljica Marija Terezija pisala je početkom 1775. godine Hrvatskom kraljevskom vijeću da ispita situaciju i izvijesti je o tome.⁴⁰

U listopadu 1777. koprivnički pravoslavni trgovci: Georgije i Jovan Janković, Jovan Kovačević, Toma Lacković, Dimitrije Mitrović, Jovan Nišević, Vladislav i Pavle Vasiljević, Josif Risto, Petar Stojanović, Mirko Panajot i Stefan Petrović pojavili su se pred magistratom i izjavili da od kada su iz vojnokrajške uprave 1771. godine prešli pod onu civilnu podnose sve obveze kao i ostali koprivnički građani. Imali su trgovine i kuće, ali nisu imali građanska prava te su zamolili gradski magistrat da ih primi u red punopravnih građana. Koprivnički gradski magistrat odgovorio je da pravoslavni u Hrvatskoj nemaju pravo posjedovati nekretnine, što je bio uvjet za primanje u građanstvo pa ih je odbio primiti. Trgovci nisu bili zadovoljni odgovorom te su se obratili vladarici Mariji Tereziji, no njihov prigovor nije bio uvažen jer pravoslavni, prema hrvatskim zakonima, nemaju uvjete za prijam u građanstvo, a ujedno nemaju uvjete za podizanje pravoslavne crkve u Koprivnici. Uzalud je u siječnju 1778. pakrački episkop Živković molio mitropolita Vidaka da se na vladarskom dvoru zauzme za rješavanje pitanja prava građanstva za koprivničke trgovce.⁴¹

Jadi i nevolje grčkih trgovaca nastavili su se, a pokušaj ublažavanja stanja počeo je carskim dekretom Josipa II. o toleranciji 1781. godine.⁴² Ugarsko namjesničko vijeće pisalo je 16. svibnja 1782. godine iz Požuna (Bratislave) koprivničkom magistratu i priopćilo mu proglas kralja Josipa II. da se Patent o vjerskoj toleranciji treba provoditi tako da se svakako katoličkim vjernicima zajamči svaka sloboda, a pripadnicima augsburške i helvetske konfesije, kao i grčke nesjedinjene vjere, sloboda vjeroispovijesti.⁴³

Pravoslavni trgovci, polazeći od Patenta o toleranciji iz 1781., u jednoj su privatnoj kući u Koprivnici podignuli oltar. Time su tu kuću pretvorili u pravoslavnu kapelu, a nakon toga odlučili su svoju bogomolju preseliti u jednu od napuštenih zgrada kojima se nekada koristila Vojna krajina. Opunomoćenici koprivničkih trgovaca Lacković i Stojanović otišli su u Bjelovar te ondje pokušali ishoditi dopuštenje za kupnju bivšeg zatvora u Koprivnici koji su planirali pretvoriti u crkvu. Bili su spremni platiti 1.200 – 1.400 forinti. To se nije moglo riješiti u Bjelovaru te je zgrada bivšeg zatvora ostala prazna. U proljeće 1782. koprivnički gradski magistrat zapečatio je pravoslavnu kapelu te pravoslavcima uskratio slobodu „privatnog“ vršenja vjerskih obreda pod izlikom da u Koprivnici tada još nije bilo 100 pravoslavnih obitelji te da je crkva u obližnjem selu Mučna udaljena samo sat hoda. Ugarsko dvorsko vijeće prihvatilo je takvu argumentaciju te odbilo molbu da se u Koprivnici podigne privatna bogomolja i da pravoslavni dovedu svoga svećenika. Pravoslavni svećenik iz Mučne je, prema odluci Ugarskog namjesničkog vijeća, smio dolaziti u Koprivnicu

⁴⁰ HDA, Hrvatsko kraljevsko vijeće, kut. 180, br. 51.

⁴¹ Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 82.

⁴² O Patentu o vjerskoj toleranciji v. više u: Péter Hanák (ur.), *Povijest Mađarske*, Zagreb 1995, 108; Erich Zöllner – Therese Schüssel, *Povijest Austrije*, Zagreb 1997, 211; *Historija naroda Jugoslavije*, II, Zagreb 1959, 877; Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb 1975, 341.

⁴³ Državni arhiv u Varaždinu (dalje: DAV), Arhiv grada Koprivnice (dalje: AGK), br. 157/1782.

samo u posjet bolesnima, dok je krštenja, vjenčanja i sahrane mogao obavljati samo po privatnim kućama u Koprivnici, i to uz dopuštenje katoličkog župnika.⁴⁴

Gradski magistrat je 29. studenoga 1782. godine poslao Ugarskom namjesničkom vijeću pritužbu trgovaca grčkog nesjedinjenog obreda. Oni traže da im se prizna status građanstva i da im se dade dopuštenje za preuređenje kapele te namjesti pravoslavni svećenik. Održavali su bogoslužje u privatnoj kući, ali je to gradski magistrat zabranio, a kuću zapečatio.⁴⁵ Tu su kuću, koja je pripadala Jankoviću i nalazila se „Pod Pikom“ (danas Trg mladosti u Koprivnici), kupili još 1762. godine kaluđeri manastira u Lepavini. Ondje su održavali bogoslužje. Svakoga jutra, podneva i večeri dolazili su u tu kuću grčki trgovci, ali i drugi pripadnici pravoslavne vjere, većinom osobe iz vojničke službe.⁴⁶

Koprivnički pravoslavci nisu bili time zadovoljni te su se 19. lipnja 1783. obratili vladaru Josipu II., priznajući da u Koprivnici nije bilo 100 pravoslavnih obitelji, moleći ga da će, ako im dopusti „privatno“ ispovijedanje vjere, u grad doseliti pravoslavne trgovce iz Osmanskog Carstva i time povećati broj pravoslavnih obitelji. Napomenuli su da bi to bilo dobro i za državu jer su oni bili porezni obveznici prve klase. Istaknuli su kako je crkva u Mučnoj bila predaleko, posebice u zimsko i kišno vrijeme. Tvrdili su da bi za bivše vojne zgrade Vojne krajine oni bili najbolji kupci, a u njih ne bi smjestili samo crkvu i svećenika nego bi uredili i školu s učiteljem te su sve bili spremni izdržavati vlastitim sredstvima. Josip II. zatražio je mišljenje koprivničkoga gradskog magistrata koje je prihvatio te je u studenome 1783. odbio molbu koprivničkih pravoslavaca.⁴⁷

Ugarsko namjesničko vijeće dojavilo je iz Požuna 13. siječnja 1784. godine gradskom magistratu da se trgovce primi u građanstvo te da im se dopusti održavanje bogoslužja u kapeli u Koprivnici. Ujedno je zatražen opširan izvještaj i mišljenje gradskog magistrata.⁴⁸

Josip II. je 6. rujna 1784. objavio dopunski dekret, na osnovi kojega su koprivnički pravoslavni trgovci zatražili da im gradski magistrat otpečati njihovu kapelu, odnosno da im dade dopuštenje za gradnju pravoslavne crkve jer da ih je bilo između 100 i 200 osoba, a materijalno su dobro stajali i mogli bi izdržavati svećenika i učitelja. Gradski magistrat dao je negativno mišljenje te je spor iznova došao pred Ugarsko namjesničko vijeće koje je 2. studenoga 1784. zaključilo da se u Koprivnici može u privatnoj kući obavljati privatna liturgija te da je zabranjeno podizanje oltara (crkve) i „privatno“ bogoslužje.⁴⁹

Od pravoslavnih stanovnika tijekom 18. i 19. stoljeća u koprivničkom se podgrađu „Pod Pikom“ spominju prezimena: Anđelković, Anogrčić, Cirko, Dimčev, Dimitris, Dimović, Dona, Ivanović, Janković, Jurković, Karajanković, Kerestov, Kostić, Kostović, Lacković, Lazarović, Malin, Marković, Mesalović, Mihal, Mikulić, Mikulović, Mitrović, Parasković, Pasković, Pejkić, Petronić, Petrović, Sabol, Sapunar, Slarida (kasnije zvan Slavoja), Stepan, Stojanović, Tanarković, Todor, Vasiljević, Vrančić, Vuica itd.⁵⁰

⁴⁴ Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 87.

⁴⁵ DAV, AGK, spis od 29. studenoga 1782.

⁴⁶ Horvat, *Poviest slob. i kr. grada Koprivnice*, Zagreb 1943, 126.

⁴⁷ Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 87.

⁴⁸ DAV, AGK, br. 257/1783.

⁴⁹ Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 88.

⁵⁰ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (dalje: NSK), *Gravamina liberae et regiae civitatis Caproncensis contra statum militare generalatus Varasdinensis incltyae per Suam Majestatem sacratissimam*

Sl. 3. Grob Petra Stojanovića, jednog od najvećih donatora za gradnju pravoslavne crkve u Koprivnici (foto: Hrvoje Petrić)

Godine 1784. ukupno je 13 trgovačkih obitelji prikupljalo priloge za izgradnju nove pravoslavne crkve u Koprivnici. Darovali su 5.730 forinti: Petar Stojanović 1.000, Toma Lacković 1.000, Pavao Vasiljević 1.000, Bogdan Kostić 300, Agora Janković 300, Stefan Petrović 300, Ladislav Vasiljević 300, Ivan Dimitris 200, Đuro Malin 100, Mihael Jurković 50, Dimitrije Mitrović 20, Ivan Vasiljević 10 i Andrija Mesalović (*conniarista ex Ivanich*) 150 forinti. Ta se gradnja kasnije uspješno ostvarila.⁵¹

U travnju 1785. koprivničkim pravoslavcima opečaćena je kapela pod uvjetom da u njoj mogu vršiti bogoslužje samo kao u privatnoj kući u vrijeme krštenja, vjenčanja ili sahrane. Oni s time nisu bili zadovoljni te su se u svibnju 1785. obratili vladaru Josipu II., podnijevši mu plan za gradnju pravoslavne crkve, uz tvrdnju da bi ona bila korisna za poticanje trgovine i privlačenje trgovaca te okolnih seljaka koji bi se doseljavali u Koprivnicu, povećavajući time broj stanovnika. Spomenuli su da u prosjeku svaki pravoslavni trgovac u Koprivnici plaća porez u iznosu jednakom onom koji je plaćalo desetak katoličkih kuća. Spomenuli su i kako su pravoslavni trgovci izvozili i prodavali duhan, med i žitarice iz Ugarske, Slavonije, Srijema i Banata te su ostalim građanima, seljacima i carinicima omogućavali prihod i do 30.000 forinti godišnje. U privatnoj kući podignuli su oltar jer su tumačili kako Patent o toleranciji dopušta „tiho obavljanje bogoslužbe“. Smatrali su da to ne zadovoljava njihove potrebe i tražili dopuštenje za gradnju crkve, za što su skupili 6.346 forinti. Vrlo brzo poslali su drugu predstavku u kojoj su napisali da pravoslavni trgovci tijekom godine obrnu i do 200.000 forinti te da su davali zajmove i koprivničkom

clementissime eatenus ordinati commissioni, I. dio, 37, 69-78; DAV, AGK, spisi za 1784. godinu; Isto, spis od 5. ožujka 1788.; Horvat, „Iz prošlosti grčko-istočne crkve u Koprivnici“, 238-239; Isti, *Povijest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice*, 122-130; Brozović, *Grada za povijest Koprivnice*, 47, 95; Ivy Lentić-Kugli, „Kronologija i građa za povijest sakralnih objekata u Koprivnici“, u: *Koprivnica – grad i spomenici*, 225.

⁵¹ Brozović, *Grada za povijest Koprivnice*, 95.

Sl. 4. Najstariji grob na koprivničkom pravoslavnom groblju iz 1794. - Adama Lackovića, iz obitelji koja je bila među najvećim donatorima za gradnju crkve u Koprivnici (foto: Hrvoje Petrić)

gradskom magistratu i time pobili njegovu argumentaciju da bi za podizanje crkve morali prikupljati milostinju. Ugarsko namjesničko vijeće je iznova prihvatilo argumentaciju gradskog magistrata koji je iznio podatke da gospodarska snaga pravoslavnih trgovaca nije takva kakvom su je prikazivali te da oni imaju 14 kuća. Usprkos tome, trgovci su potajice doveli jednog pravoslavnog svećenika u Koprivnicu te sve otvorenije vršili bogoslužje u svojoj kapeli, istovremeno nabavljajući građevinski materijal za crkvu. Godine 1787. odlučeno je da je uvjet za davanje dopuštenja za gradnju pravoslavne crkve taj da u gradu živi 100 pravoslavnih osoba, a ne kao do tada 100 obitelji. Poznato je da je u Koprivnici 1789. živjelo preko 120 pravoslavaca pa je zahtjev za gradnju crkve mogao biti opravdan. Stoga je gradski magistrat tolerirao boravak svećenika i pravoslavno bogoslužje, a za pravoslavne u Koprivnici zauzeo se pakrački episkop Kirilo Živković koji je u siječnju 1789. molio Ugarsko namjesničko vijeće da im dopusti gradnju crkve te držanje pravoslavnog svećenika koji bi djecu poučavao ne samo vjeronauk nego i njemačko i „ilirsko“ pismo. Ugarsko namjesničko vijeće je, na osnovi izvještaja podžupana Križevačke županije, odlučilo da se potajno dovedeni pravoslavni svećenik ukloni iz Koprivnice. Episkop je uzalud uvjeravao Ugarsko namjesničko vijeće da koprivnički gradski sudac nema ništa protiv dosadašnje prakse te je ono u prosincu 1789. odgovorilo kako u Koprivnici postoji škola te da nema potrebe za time da pravoslavni svećenik podučava djecu. Gradski magistrat se u studenome 1789. obratio županiji, a ona je pisala Ugarskom namjesničkom vijeću, uz preporuku da se pravoslavcima dopusti gradnja crkve, no ni ovoga puta dopuštenje nije izdano. Iduće, 1790. godine, koprivnički pravoslavci iskoristili su narodno-crkveni sabor u Temišvaru te podnijeli molbu za gradnju crkve i držanje svećenika. Sabor je među svoje

tužbe i zahtjeve stavio i ovaj koprivnički. Novi vladar Leopold I. je 23. travnja 1791. donio rješenje kojim se dopušta gradnja pravoslavne crkve u Koprivnici.⁵²

Godine 1792. u Koprivnici su kuće imali sljedeći pravoslavci: Toma Lacković (2 kuće), Vladislav i Pavle Vasiljević, Jovan Nišević, Dimitrije Mitrović, Stefan Petrović, Josif Risto, Georgije Janković (2 kuće), udovica Katarina Marković, Jovan Vasiljević, Agora Janković i Sava Resković. Porez su plaćali u ovim iznosima: Lacković 46 forinti, Kostović 21, Stojanović 21, Risto 14, Panajot 13 itd. U kućama prije navedenih kućegospodara živjeli su ovi pravoslavci koji su možda bili njihovi poslovni partneri: Andrija Todor, Stefan Kovačević, Jovan Konstantinović, Toma Runjak, Vladislav Petrović, Anastas Nikolić, Teodor Jovan, Jovan Janković, Jovan Malin, Mihajlo Jurković i Kosta Bojčeta. Malin je plaćao 26 forinti poreza, Jurković 7, Janković 6, Jovan 10, Konstatinović 8, dok su šestorica plaćala svega 1 – 2 forinte poreza.⁵³

Iako Dušan Kašić piše da je pravoslavna parohija u Koprivnici osnovana 1789., a parohijske dužnosti jedno je vrijeme obavljalo bratstvo manastira Lepavina,⁵⁴ prema dokumentaciji iz koprivničkog arhiva, još 30. kolovoza 1792. gradski magistrat tvrdi da je parohija za pravoslavne vjernike iz Koprivnice bila u Mučnoj i da je gradnja parohijalne crkve u Koprivnici tek započela.⁵⁵ Kako su se matične knjige koprivničke parohije vodile tek od početka 19. stoljeća, moguće je da je parohija profunkcionirala tek tada. Koprivnički su pravoslavci, kao što smo spomenuli, jedno vrijeme bogoslužje obavljali u privatnoj kući koju je posjedovao manastir Lepavina, a kasnije su se koristili parohijalnom crkvom u selu Velika Mučna, oko 7 km jugozapadno od grada prema Križevcima. Pravoslavna se crkva zasigurno počela graditi 1792., a dovršena je 1794. godine na trgu „Pod Pikom“ te je uz nju kasnije sagrađena kuća za paroha.⁵⁶

Pored toga, trgovci su na ulazu u Koprivnicu uredili i groblje za pripadnike pravoslavne vjeroispovijesti, koje se prvi put spominje 1788. godine, kada je na njemu sahranjen *Michael, filius Petri Sztoianovich, graeci nonu niti*, a nalazi se uz cestu Koprivnica – Križevci, blizu nekadašnjeg koprivničkog predgrađa Dubovec. Pravoslavne žitelje iz Koprivnice prije se sahranjivalo na groblju u obližnjem selu Velika Mučna (oko 8 km jugozapadno od grada).⁵⁷ Najstariji nadgrobni spomenici datiraju iz 1794. godine,⁵⁸ primjerice, grob Adama Lackovića koji i danas postoji na pravoslavnom groblju u Koprivnici.⁵⁹

Koprivnički pravoslavni trgovci podrijetlom iz Osmanskog Carstva činili su važan dio zajednice pravoslavnih trgovaca u Banskoj Hrvatskoj i Varaždinskom generalatu, a trgovačkom djelatnošću neki od koprivničkih trgovaca akumulirali su značajan kapital. Primjerice, prigodom gradnje crkve samo trojica koprivničkih trgovaca donirala su više od polovine potrebnog iznosa. Njihov se položaj počeo popravljati tek nakon Patenta o toleranciji 1781. godine, no trebalo je proći više od desetljeća da im se dopusti gradnja vlastite crkve.

⁵² Gavrilović, *Prilog istoriji trgovine*, 88-89.

⁵³ Isto, 90.

⁵⁴ Kašić, *Srpska naselja i crkve*.

⁵⁵ DAV, AGK, spis od 30. kolovoza 1792.; Lentić-Kugli, „Kronologija i građa za povijest sakralnih objekata“, 225.

⁵⁶ Horvat, *Poviest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice*, 130; Brozović, *Građa za povijest Koprivnice*, 95; Lentić-Kugli, „Kronologija i građa za povijest sakralnih objekata“, 224-225.

⁵⁷ Brozović, *Građa za povijest Koprivnice*, 47, 95, 151.

⁵⁸ *Srpska pravoslavna Mitropolija Karlovačka po podacima od 1905. godine*, Sremski Karlovci 1910, 789.

⁵⁹ Terenski obilazak pravoslavna groblja u Koprivnici 2019. godine.